रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

नेपालमण्डल ब्वँमाः

ल्याः ६ ने.सं. ११२१ गुंला

कान्तिप्याखं

सन सायमि

नेपालमण्डल घःचाःधुकू,
नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग
चैन लाकौल स्मृति भवन, यलध्वखा ।

ब्वँखँ - कात्तिप्याखं
च्वमि - सन सायमि
विधा - संस्कृति
पिकाक: - नेपालमण्डल घ:चा:धूकु, यल ।
ई - ११२१ गुंला
मू -१०(भितका) ।
कम्प्यूटर - साइवर कम्प्यूटर, फोन ल्या: २२९४२७
थाकू - भिंतुना प्रिण्टर्स, फोन ल्या: २२२६०६
पिका:गु - न्यास:

कात्तिप्याखं

स्वनिग:या यें, यल व ख्वप स्वंगू शहर मध्ये यल दे (ललितपुर) या नां खुब जा: । यल दे धार्मिक, ऐतिहासिक व सांस्कृतिक दृष्टिं नं नां जा: । नेपा:या वास्तुकला धलखय् यलदेया नां न्ह्य:ने भ्व:छूवइ । थन लुँया देग: हिरण्यवर्ण महाविहार, नीछग: गजू दुगु शिखर शैलीया कृष्ण देग:, अप्पां हे जक दय्कात:गु (स्वंगू पुस्ता बाज्यां शुरु याना: छय् नं क्वचाय्कूगु) महाबू देग:, सम्राट अशोकया प्यंग: थूर (अमोघपाश) लोकेश्वर दुगु लुँभ्या: लाय्कू, सुन्दरीचोकया कलात्मक हिति, तलेजु देगलं थ्व देया नां जा: । लिसें दकले ताहाकय्क जात्रा जुइगु करुणामयया रथ यात्रा थौं सुनां नं ल्व:मनी मखु जुइ ।

यल देयात ललितपत्तन, ललितपुर व पाटन नं धाय्गु या: । ललितकलाय् थ्व दे उत्कृष्ट जूगुलिं मल्लकालय् थ्व देयात ललितपुर धा:गु ख: । यैंया हनुमान ध्वाखां ३ किलोमिटर (१कोश) तापाक दक्षिण पूर्वय् ला: ।

मल्लकालय् स्वनिग:या मल्ल जुजुपिं मध्ये जुजु सिद्धिनरसिंह मल्लया नां नं तसकं जा: । नेपा:या वास्तुकलाय् न्हूगु शैली छ्य:म्ह, बनेज्या विस्तार या:म्ह, धार्मिक प्रवृत्तिया राजर्षि जुजु, जुजु हरिहरसिंह व लानी लालमतीया कोखं ने. सं. ७२६ स बूगु खँ हस्तलिखित ग्रन्थ "सुद्रर्मतादर्श श्राद्धाविधि" च्वयात:गु दु । अथे हे ने. सं. ७३९ स भिंस्वदँ दुवलय् (वि. सं. १६७६) जुजु जूगु खँ यलया यनमुग: त्वालय् दुगु वहे सालया माघया सुनागुथि भृङ्गारेश्वर अभिलेखकथं सीदु ।

जुजु सिद्धिनरसिंह मल्ल धार्मिक प्रवृतियाम्ह जूगुलिं सांसारिक सुख स्वया: नं आध्यात्मिक सुखय् अप्व: ध्यान बिया: चान्द्रायण याना:, तालाया इलय् पञ्चाग्नी कुना: चिकुलाय् खुला चुकय् ख्वाउँगु ल्वहंतय् तपस्या याना बिज्यागु खँ इतिहासय् च्वयात:गु दु । थ: तलेजु भवानीया परम भक्त जूसां वैष्णव, बौद्ध व शैव धर्मय् आस्था तया: थाय्थासय् देग:, विहार, चैत्य, हिति व पुखू नं दय्का: बिज्यागुदु । ने .सं ७५६ (वि. सं. १६९३) फाल्गुणय् मुक्कं ल्वहतं दय्कूगु शिखर शैली २१ ग: लुँया गजू दुगु कृष्ण देग: तसकं नांजा: । थ्व देग:या छचाखेरं रामायण व महाभारतया मूमू घटना नं कियात:गु दु । थ्वया लसताय् पीनिन्हु बिका: कोटिहोम याना: तण्डुल (जाकि द्वँ) पर्वत व यक्व: असर्फी नं दान यात । ने.सं७७७ (वि. सं. १७१४) पाखे राजकाज त्याग याना: राजर्षि जुयादिल । थुकथं साधु स्वभावह्म जुजु कृष्णभक्तिया म्ये नं च्वयादीगु दु । पौराणिक हरिवंश पुराणय् आधारित

कात्तिप्याखं थौं स्वया ३६१ दँ न्ह्य:पाखे न्ह्याकाथकूगु ख: ।

किम्वदन्तीकथं न्हापा यल दे चक्राकार जुयाच्वन लिसें मघा नक्षत्रय् ला:गुलिं थनया मनूत सुतुंसातुं वना: ख्यूंगु ख्वा: तेजहिन व न्ह्याक्व न:सां नया थें मच्वं । जुजु सिद्धिनरसिंह मल्ल यैंय् वैबले येंया जुजु प्रताप मल्लं थथे हिस्याइगु - "यलय् कलय् दलय् याय्,मिलापु कथिं भ्वा: भ्वा: याय् " । छन्हु जुजु तम्व:या ज्योतिषयात क्यना: स्वबले ज्योतिषं मघा नक्षत्रय् ला:गुलिं थथे जूगु ख: धा:गुलिं जुजुं छु या:सा जी धा:बले ज्योतिषं नरबलि ब्यूसा कान्तिक्षय नाश जुया तेज दया वइ धा:गुलिं जुजु सिद्धिनरसिंह मल्लं नरबलि बीगु पाय्‌छि मजू धैगु बिचा: याना: गुरु विश्वनाथ उपाध्याययया सल्लासाहुतिकथं नरबलिया प्रतिकात्मक रुप दैत्य क्वथला: बलि बीत कात्तिप्याखं हुइका: नरसिंह दैत्य रुप मनूयात क्वथला: कात्तिप्याखं न्ह्याकल । न्हापा थुगु कात्तिप्याखनय् नरसिंहया ख्वा:पा: फिटकिरीं दय्‌कात:गु जुयाच्वन। थुगु ख्वा:पा: खनेवं न्ह्याम्ह मनू नं ग्याना: मुर्च्छा कइगुलिं जुजुं ख्वा:पा: थस्वका: यल लाय्‌कूया न्ह्य:ने देग: दय्‌केबिल। थथे देग:च्वय् जू व:पिं भ्रंग:पन्छित पुकु पुकु कुतुंवया: सीगुलिं नरसिंहं द्यवं याना: थथे जूगु धैगु सीवं हानं उगु ख्वा:पा:यात जमिनय् क्वस्वका: देग: दय्‌काबिल । अद्यापि उगु देग: महारानीया भ्वाता: दुगु पुखू ल्यूनेस दनि ।

थ्व प्याखं यल लाय्‌कूया कृष्ण देग:या लिक्कसं कात्तिदबुली कार्तिक महिना ज:छि हुइकीगु जूगुलिं थ्व प्याखंया नां हे कात्तिप्याखं जूवंगु खनेदु । थौंकन्हय् दँय्‌दसं कार्तिक शुक्ल षष्ठीनिसें त्रयोदशी तक अर्थात् कछलाथ्व षष्ठीनिसें त्रयोदशीतक च्यान्हुयंक बहनी कात्तिदबुली हुइकेगु यानाच्वंगु दु । न्हापा थ्व प्याखं जुजु सिद्धिनरसिंह मल्लया शासन कालय् छवा: जक न्ही छगू प्याखं कासा क्यना हुइकीगु जुयाच्वन लिपा थ्व प्याखं अप्व:स्यां ययकूगुलिं जुजु श्रीनिवास मल्लया पालय् न्हून्हूगु प्याखं कासा तना: निवा: हुइकीगु थिति दय्‌कल । लिपा जुजु योगनरेन्द्र मल्लया शासन कालय् थुकी हानं न्हून्हूगु प्याखं कासा तना: थ्व प्याखंयात लच्छियंक हुइकेगु थिति दय्‌कल । अनंलि थ्व कात्तिप्याखं संस्थागत रुपं नृत्य, नाटक व संगीत प्रतिष्ठानया रुपय् ब्वलन । ने. सं. १०७१ (वि. सं. २००७) सालतक नं थ्व प्याखं लच्छियंक हुइकावयाच्वंगु ख: । अनंलि दथुइ छभा: ने. सं. १०७२-११०२ तक थ्व प्याखं निन्हुजक हुइकेगु नं यात । अर्थात् छन्हु 'वराह अवतार' वया सतिखुन्हु 'नरसिंह अवतार' नं क्यनेगु यात । ने. सं. ११०३ (वि. सं. २०३८) पाखे वया:थ्व प्याखंयात व्यवस्थितरुपं न्ह्यब्वयृत श्री ५ या सरकार, शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालयपाखें

अनुदान कया: "कार्तिक नाच प्रवन्ध समिति" नीस्वसांनिसें थौंतक नं च्यान्हु फिन्हु तक हुइकीगु यानाच्वंगु दु ।

थ्व कात्तिप्याखं निगू पक्ष दु - छगू शास्त्रीय पक्ष, मेगु लोकपक्ष । शास्त्रीय पक्षकथं थुकी दुथ्यानाच्वंगु शिष्ट अर्थात् उन्नत प्याखं ख: - कृष्णलीला, महाद्य: कृष्ण युद्ध, उषाहरण, जलशयन, वराह अवतार, नरसिंह अवतार, वस्त्रहरण, दधिलीला (धम्प तछ्याइगु) आदि । थथे हे लोकपक्षकथं थुकी दुथ्याकात:गु बाथ:प्याखं (बाथ:तय्गु लोकनाटक) आदि ख: । **बालथकप्याखं** ज्यलावना: बाथ:प्याखं जूगु ख: ।

कात्तिप्याखंया दुने थ्व बाथ:प्याखंया प्रस्तुतीकरण जुजु श्रीनिवास मल्लया शासन कालय् जूगु ख: धैगु लोक धापू दु । थ्व बाथ:प्याखं न्हिन्हीं छगू न्हूगु प्याखं कासा (लोकनाटक) क्यना: छवा: हुइकीगु जुयाच्वन । थुकीया विषय-वस्तुवोध याइगु कासाया छ्यं थथे ख :-

१) च्वलेचा मीगु ।

२) माक:सि मीगु ।

३) सुकु तुलीगु ।

४) कौला खिचा ।

५) खुसि छिकीगु ।

६) कला:या ल्यव: सिना: सती वनीगु ।

७) छं धालं ख: ।

थौंकन्हय् छवा:यंक हुइकावयाच्वंगु बाथ:प्याखं (लोकनाटक)यात छुं भति चीहाक: याना: स्वन्हु जक हुइकेगु यानावयाच्वंगु दु । अथे जूसां थ्व बाथ:तय्गु प्याखंनं नेपा:या नाटक ख्यलय् ३६१ दँया अटुट क्रम स्वाका: छगू जीवन्त लोकपरम्परा कायम यानावयाच्वंगु दु । यलया नेवा: समाजया जनजीवन व लोक रङ्गमञ्चया दथुइ ला व लुसि थेंजा:गु स्वापू तयाच्वंगु दु ।

बाथ:तय्गु थ्व प्याखं कासाय् थ:गु हे पहया अभिव्यक्तिं जा:गु खँचु व कलाशैली जा:गु न्हिलीख्याली ध्याचू दुथ्यानाच्वंगु दु । छगू थें छगू विषय वस्तु लोकनाटकया रुपय् ब्वलना: नासलं ल्यूगु हिसिं जा:गु खँल्हाबल्हाय् लेहेलेहें पुयाच्वंगु दु । थुकीच्वंगु अभिनययुक्त चिचीहाक:गु अर्थपूर्ण खँल्हाबल्हा श्रुतिपरम्पराकथं म्हुतुं म्हुतुइ हे ल्यनाच्वंगु दु, लोक परम्पराकथं म्वानाच्वंगु दु । खतुं बाथ:प्याखनय् बाथ:त पिहां वइबले, इमिसं नासद्य: प्रार्थना याइबले, इमिसं दबू त्व:तावनीबले दबुली तुं च्वना: सम्बन्धित विषयनाप स्वापू दुगु म्ये हालीपिं, म्येयात ल्वय्क भ्यालिं थाइपिं, खिं थाइपिन्सं

बाथ:प्याखंया प्याखंम्व:तय्त छुं अंशय् नियन्त्रण नं यानातइगु खनेदु, अथेसां दबुली लोकनाटकया मूल विषय पिज्वइबले बाथ:तय्गु नाटकीय अभिनययुक्त खँल्हाबल्हा स्थानीय परिप्रेक्षय् स्थानीय भासं स्वतन्त्र रुपं हे लोकपरम्परा व लोकनाटक शैलीकथं न्ह्यानाच्वनी । श्रुति व स्मृतिया लिधंसाय् लोकया मेचय् परम्परागतरुपं प्यपुनाच्वंगु बाथ:तय्गु खँल्हाबल्हा थौ नं जीवन्त हे जुयाच्वंगु दनि ।

बाथ:तय्गु प्याखनय् ३६१ दँ न्हापायागु सामाजिक जनजीवन व व्यवस्था, आर्थिक कालबिल आदि गथेच्वं धैगुला उला क्यनीगु हे जुल । तर थन बाथ:तय्सं ग्हितीगु लोकनाटक लोकपक्ष लोकसाहित्यया ख्यलय् ख्यालीन्हिलि ध्याचूया सशक्त छगू जीवित परम्परा स्वानाच्वंगु विधा जूगु दु । बाथ: लोकनाटकय् दकसिबय् त:धंगु विशेषता व उपादेयता थ्वहे जूगु दु । उकिं थौंतक नं थ्व बाथ:प्याखनं समाजय् दुनेथ्यंक हा कयाच्वंगु दु ।

लोक धापूकथं बाथ:प्याखंया स्वम्ह पात्रत (प्याखं म्व:त) छसिकथं व्रम्हा, विष्णु व महेश्वर थ:थ:गु भेष हिला मर्त्यमण्डलय् लोकचरित्र स्वय्, लोकयात शिक्षादीक्षा बियाथके धका: स्वर्गं कुहाँव:पिं धाइ । थुपिं स्वम्ह बाथ:तय्त भूत, वर्तमान व भविष्यया प्रतीक नं धाइ । हानं लोक धापूकथं नं थुपिं स्वम्ह बाथ:त छसिकथं यें यल व ख्वपया स्वम्ह फुकि दाजुकिजापिं नं धाइ । बाथ: पात्रया रुपय् थुमि नां थथे ख :-

१) गंदाजु - न्ह्याबलें जवय् च्वनीम्ह

२) समादाजु - न्ह्याबलें दथुइ च्वनीम्ह

३) बाथ:किजा - न्ह्याबलें खवय् च्वनीम्ह

थ्व बाथ:किजायात 'महारुद्र'या प्रतीक नं धाइ, लिसें यलय्बाथ: नं धाइ । थुपिं स्वम्ह बाथ:तय्सं अजूचाइपुगु ख्वा:पा: पुया: प्याखं हुलीगु खँल्हाबल्हा याइगु जूगुलिं गंदाजुयात "सैँलाख्वा:" (सैँलाया ऊन जूगुलिं) समादाजुयात "प्वप्व:चा ख्वा:" (म्हुतु बेक्व:गु प्वप्व:चाथें च्वंगु ख्वा: जूगुलिं) अले बाथ:किजायात "हाप्व: ख्वा:" (हाप्व: थेंजा:गु ख्वा: जूगुलिं) धका: कुनां नं छुनात:गु दु ।

बाथ:प्याखनय् बाथ:किजां पुयावैगु ख्वा:पा: जुजु श्रीनिवास मल्लया शासनकालय् तान्त्रिक विधिकथं साधना याना: दय्कात:गु पुलांगु ख्वा:पा: धाइ । थ्व ख्वा:पातय् मनूया हे ग्वाय् छुकात:गु नं धाइ, गुलिसिनं धुँया ग्वाय् छुकात:गु नं धाइ । थ्व ख्वा:पा: ३६१ दँ पुलां जुया: नं भुलिभुलि जुइधुंकल, अथे जूसा नं थ्वैत ल्ह्वने (भिंके) मज्यू धाइ, छाय्धा:सा थ्व साप नासलं ल्यूगु ख्वा:पा: धाइ । गंदाजु व

समादाजुं पुइगु ख्वा:पा:धा:सा न्हूधा: याना त:क्व: हे हीकेधुंकल धाइ । उकिं बाथ:किजां पुइगु ख्वा:पा: आजुपुलां जुया :भुलिभुलि जुइक गुइधुंकल ।

थ्व कात्तिप्याखं शिवपुरीया वागद्वारय् शतरुद्र नांगु पहाडय् च्वंम्ह अतिकं उग्रम्ह नास:द्यः (नृत्येश्वर) यलया सौगलय् साला: हया: साधना याना: दय्कात:गु प्याखं ख: । उकिं बाथ:तय्गु प्याखं स्यनीबले ल्हा:तुतिया मुद्रा व चाल वाह्यरुपं स्यनीगु, प्याखंया मेमेगु रहस्य नास:द्यः न्ह्य:ने तया: गोप्यरुपं स्यनी धैगु धापू दु । थुलि मयातधा:सा बाथ:प्याखंनय् नासद्यः प्रकट जुइमखु धाइ । हानं "बाथ:किजा"प्याखं हुलीम्ह पात्र यलया थकूजुजु खल:या हे दुज: जुईमा: धैगु थिति दु । ने. सं. १०७२ (वि.सं.२००७) लिपा थ्व थिति मदयावन । गंदाजु व समादाजु जुइपिं प्याखंम्व:त धा:सा थ्वहे वर्गया प्याखंम्वं जुइमा: धैगु नियम मदु ।

कात्ति दबूली स्वम्ह बाथ:त त:धिकय्क गुजिका:गु जामा सिना:, त:धिकय्क जनी चिना: ब्वहलय् गा पाछाया:, सप:ग्वारा दुगु छ्यं ब्वया: थ:थ:गु अजूचाइपुगु ख्वा:पा: पुया: दंवैबले थुमित खँखं हे स्वकुमित इतिइति न्हिलेधुंकी । थुमिसं याइगु नाटकीय अभिनय (खिंबाजंया तालय् मुद्रा ज्याना:याइगु छगू, स्वच्छन्दं स्वतन्त्रतापूर्वक याइगु मेगु) निगू प्रकारया खनेदयाच्वनी - १) सामूहिक रुपं स्वम्ह भ्व:लाक वइबलय् २) याक: बाक: लाइबलय् व च्वनीबलय् । थुमिसं नवाइगु, थुमिसं ख्यालिखँ ल्हाइगु, थुमिसं ध्याचू कनीगू थुमिसं छ्यं भाय् म्व:भाय् याइगु, मूक अभिनय,नक्कल याइगु, खव:गु ·ल्हा:तिं जँ तिया: जवगु ल्हा:पा खाका, तुतिं अनेक चाल काकां अभिनय याइगु, द्यः ल्हाय् सिधय्का: वा प्रस्थान जुइबले खँल्हाबल्हा याय् न्ह्य: छम्हेसिनं मेम्हेसित ल्हा: भागियाकीगु खनीबले स्वकुमितय्सं न्हिले पीफैमखु । अले प्यखेरं स्वकुमित प्वा: त्युत्युं अनायास न्हिलाहइगु सलं न्ह्य:नेसंच्वंगु देग: व लुँभ्या: लाय्कू थ्वयाच्वनी ।

कात्तिप्याखं दुने ब्वलनाच्वंगु थ्व बाथ:प्याखनय् ख्वा:पा: पुयातइगु जूगुलिं थुपिं थ:पिं नं न्ह्यू मन्ह्यू सुनानं सीमखु, खनीमखु । थुपिं बाथ:त स्वकुमितय्त प्वा: त्युत्युं इतिइति न्हीका: थ:पिं मन्ह्यूसे नं च्वनेफु । अथेसां थुपिं बाथ:त स्वकुमितय्गु मनोवृत्ति व रुचि लना: लना: न्हिले पिज्वय्केगुली समर्थवान,तसकं नासलं ल्यू । थ्व बाथ:प्याखनय् स्वकुमितय्त प्यंगूकथं न्हिले पिज्वय्कीगु खनेदु -

१) बाथ:तय्गु अजूचाइपुगु ख्वा:पा: व गुजिलं खनेवं

२) बाथ:तय्गु हाउभाउ, नक्कल व नाटकीय अभिनय खनेवं

३) बाथ:तय्गु तर्कपूर्ण ख्यालिखँ न्यनेवं

४) बाथ:तयगु खँल्हाबल्हाय् दुथ्या:गु संकेत व ध्याचूया अर्थ थुइवं ।

थुकथं मनोज्ञन लिसें सामाजिक ध्याचूखँ न्यनेत, प्याखं स्वय्त स्वकुमित गुलुच्वका हे दिकेथाय् मदय्क बहनी बाचाईतक दबूया प्यखेरं मुना: प्याखं स्वयाच्वनी ।   *(जोशी, ११०८, ४-७)*

न्हापाखुन्हु   बाथ:प्याखं, च्वले खुदा दां खुदां
निन्हुखुन्हु   बाथ:प्याखं, कौलाखिचा
स्वन्हुखुन्हु   बाथ:प्याखं, महामूर्ख

थ्व धल:कथं च्यान्हुतक क्यनीगु प्याखनय् लोकपक्षया दिन उखेथुखे लाय्फु । तर शास्त्रीय पक्षया दिन निश्चित जुइ ।

प्यन्हुखुन्हु   युद्ध कला, शितज्वर+ विषमज्वर, कृष्ण+महादेव
न्यान्हुखुन्हु   देवी प्याखं (ख्या:, कवं, भैरव, कुमारी महालक्ष्मी), द्य:ला
खुन्हुखुन्हु   जलशयन, मधु कैटभ वध
न्हय्न्हुखुन्हु   वराह अवतार, हिरण्याक्ष वध
च्यान्हुखुन्हु   नरसिंहं अवतार, हिरण्यकशिपु वध

(कार्तिक नाच प्रवन्ध समिति २०३८)

१. च्वलय् खुदां, दां खुदां, भिंनिदां पाय्छि

छक: स्वम्ह बाथ:त (गंदाजु, समादाजु व बाथ:किजा) चा:चा: ह्युह्युं वंबले छथाय् छेँक्वय् छम्ह ज्यापुनी तताया निम्ह च्वलेचा मियाच्वंगु खनी । च्वलेचात खनेवं बाथ:तय् ला छक: त्यंक नय्गु इच्छा जुल । इपि छथाय् त्यानु लंकेत फ्यतुत। अले निम्ह दाजुपिसं (गंदाजु व समादाजु) बाथ:किजायात च्वलेचा न्याकेछ्वत। बाथ:किजा च्वलेचा मियात:थाय् थ्यंक:वन । वं च्वलेचात ल्हनास्वत ।

बाथ:किजा - य: भ्वत, थ्व च्वलेचात गुलिगुलि वंपिं ?

बन्जा: - चिधिम्हेसिया खुदां, त:धिम्हेस्या भिंनिदां का ।

बाथ:किजाया धा:सा चीधिम्ह च्वलेचा न्याय्त जक धेबा गा:गु जुयाच्वन । उकिं वं खुदां वंम्ह चीधिकम्ह च्वलेचा न्यानायंकल । उखे वया दाजुपिन्सं व चीधिकम्ह च्वलेचा खनेवं धाल - "थ्व च्वलेचा धिकं चीधि जुल, त:धिम्ह च्वलेचा हे न्यानाहय्मागु" बाथ: किजा लिस: बिल - त:धिक:म्ह च्वलेचा न्यानाहयगु जूसा धेबा मगा: । थ्व चीधिम्ह छगुलिं खुदामं बिल। त:धिकम्ह कायगु जूसा ला भिंनिदां धाल । अले गंदाजु व समादाजुं बाथ:किजायात अक्कल लुइका: खँ स्यन । बाथ: किजा चीधिकम्ह च्वलेचा बिल न्ह्या: त:धिक:म्ह च्वलेचा न्यायत ज्यापुनी तताया थाय् थ्यंक:वन ।

बाथ:किजा - “जिं न्हाच: छन्त खुदां बिया:। थ्व खुदां वंम्ह च्वलेचा न्यानायंकागु। थ्व च्वलेचा जिम्ह जुल, ख:ला कि मखु ?”

बन्जा: - ख: ।

बाथ:किजा - आ: थ्व खुदां वंम्ह च्वलेचा सा:प चीधि जुल। जिमितधा:सा भिंनिदां वंम्ह त:धिकम्ह च्वलेचा हे माल ।

बन्जा: - ज्यू, भिंनिदां बिया: यंकी रे ।

बाथ:किजा - अय्सा न्हाच: छन्त खुदां बी हे धुन। आ: थ्व जिमिह्म खुदां वंम्ह च्वलेचा छन्त बीबले भिंनिदां जुहे जुल नि । का पाय्छि जुल, त:धिकह्म च्वलेचा यंकल जिं ।

बन्जा: - आसे यंके मतेनि ।

बाथ:किजा - गथे यंके मतेनि धयागु ? दां खुदां, च्वलय् खुदां याय्बले भिंनिदां पाय्छि जु हे जुलनि । बांलाक ल्या:खाना स्वरे । ख:ला कि मखु ?

बन्जा: - ख:ला ख:, दां खुदां च्वलय् खुदां याय्बले भिंनिदां पाय्छि ला जुल ।

बाथ:किजां त:धिकह्म च्वलय्चा सात्तुसाला: ब्वाकेयन । च्वलय्चा मियाच्वंम्ह ज्यापुनी ल्हा: पुइका ल्या:चा: यानाच्वनी ।

पलख लिपा भा:तम्ह वइ। त:धिकम्ह च्वलय् ग्व: धका: कलाम्हेसिके न्यनीबले् मिया: छ्वय्धुन धाइ । धेबा खुदां जक बिया: भंग:लाना:वंगु खँ सीवं भा:तम्हेस्यां बाथ:तय्त मात्तु मालाहया: द्वारिकाय् यंकी ।

२. कौलाखिचा प्याखं

धनदत्त नांयाम्ह छम्ह साहु तच्वकं उसाँय् मदया च्वंगुलिं छन्हु छम्ह ब्रम्हुयात ग्रह शान्ति याका: दुगुचा छम्ह दान बियाहइ । दुगुचा ज्वना: लय्लय्ताया: वयाच्वंम्ह चित्रदेव ब्रम्हुयात बाथ:तय्स खंकी। अले पालंपा: लँ धुच्छि उखे छम्ह, थुखे छम्ह च्वना: दकलय् न्हापां गंदाजुं “अहो बाज्या छाय् खिचाज्वना: गन वनेत्यना ? धका: न्यनी । ब्रम्हुनं “ वँय् जक मजू ला, नकतिनिजक दान कयाहयाम्ह दुगुयात खिचा धाय्त” धका: थ:गु लँपु लिनावनी । पलख लिपा हाकनं समादाजुं ब्रम्हु ध्वदुकी, अले वं नं “ बाज्या भागी याय्” धाधां “अहो गपाय्च्वं बांलाम्ह खिचा थ्व छाय्, बाज्या खिचा ज्वना: गन वनेत्यना ? धका: न्यना। ब्रम्हु त्वलय्जुइ । लिपा “मखु थ्व जिम्ह दुगुयात खिचा धाय्त छंगु मिखां छु खिचा जक खंला कि छु ? अथें बाज्यापिन्त म्वा: मदुगु खँ ल्हाय् ज्यू ला ?” धका: ब्व:बिया वनी । अथे हे लँय् ववं हाकनं बाथ:किजा नापलाइ, बाथ:किजां तापाक्कनिसें ब्वाँय् वया: “अहो ! बाज्या

छ:पिंत मखंगु न ताई हे दत, गन बिज्याना बाज्या भागि याय्'' धाधां ब्रम्हुया ल्हा:ज्वना: भागियाइ ।

ब्रम्हुनं भिं जुइमा धका: सुवा:बी । बाथ: किजां ब्रम्हु व ब्रम्हुनं ज्वनाव:म्ह दुगुयात छक: च्वँनिसें क्वथ्यंक स्वय्धुंका: धाइ "बाज्या आम खिचा ज्वना: गन् वनेत्यनागु ? खिचा ला तसकं बांला:, ला:सा खिचा बांला:गुलिं म्यू वनेत भ्रायागु लाकि छु ? बाज्यापिन्सं खिचा मिया जूगु स्यूसा लोकं छु धाइ? आमथे याय्मज्यू बाज्या। बरु म्यू हे वनेमा:गु ख:सा हिँ ,बरु जिं मियावय् धका: दुगु चिनात:गु खिप: ज्वंवनी । ब्रम्हुया मनय् शंका वना।, मनमनं बिचा:याइ "लँय् खँक्वसिनं हे खिचा धाल, थ्वं नं खिचा हे धाल, धात्थें थ्व छु ख: ?"

ब्रम्हुया दोमन जूसां नं आखिर ब्रम्हुनं "मखु जिं धनदत्त साहुया थासं दान कया हयाम्ह दुगुयात छाय् खिचा धयागु ?" धका: न्यनी । बाथ: किजां ''मखु, बाज्या साहुतय्सं कौला याइम्ह दुगु थें च्वंपिं खिचात धैपिं थ्व हे ला ख:नि, छ:पिन्त साहु नं भ्रंग: लात का'' धका: हीचाय्का ब्रम्हुयाके च्वंम्ह दुगुयात खिचा दय्का बाथ:किजां कयाहइ । इमिसं दुगुचा स्याना: भिन्द्य: पूजा न्याय्कल, कौला यात । लिपा इमि सीका:भू याय् त्यंबले मूसी (जव:गु मिखा) सुनां काय्गु धैगु खँय् कचतं पिदन । मूसी धैगु दकसिबय् थकालिम्हेसिया हक जूगुलिं स्वम्ह बाथ:तय्सं न "जि हे दकसिबय् थकालिम्ह" धका: जिद्दी यात । थ्व हे खँय् ल्वापु नं जुल । अन्तय् इपिं स्वम्हं द्वारिकानाथ श्रीकृष्णया द्वारय् न्याय् फ्वंवन । अन कृष्णया उजंकथं कोतवालं इमिगु ल्वापु खँ न्यने धुंका:'थथे न्ह्यस: तल -

कोतवाल - का धा, "छिपिं स्वम्हय् दक्वसिबे न्हापां बूम्ह सु ?"

गंदाजु - "स्वयादिसँ कोतवाल भाजु, सूर्द्य: लुचुक्क पिहाँव:बले जिमि मांया प्वाथं जिनं लुचुक्क पिहाँ वयाम्ह । उकिं जि हे दक्वसिबे न्हापां बूम्ह, जि हे दकसिबे थकालिम्ह ।"

समादाजु - "स्वयादिसँ कोतवाल भाजु, सूर्द्य: बूबले जा जि घंघला न्ह्याना: न्यासिवने सय्केधुनाम्ह । उकिं जि हे न्हापां बूम्ह जि हे दकसिबे थकालिम्ह ।"

उथाय् थ: निम्ह दाजुपिनिगु तर्कयुक्त खँ न्यनाच्वंम्ह बाथ:किजा नुग: ब्वब्व स्याना: तसकं ख्वल । कोतवालं वैत छु जुल धका: तवव: मछि न्यननं वं लिस: मब्यू । व हिकुहिकुलना: ख्वैच्वन । लिपा कोतवालं "द्वारिकानाथ कृष्णया द्वारय् वया: नं आमथे ख्वय्गु ला, जूगु खँ कँ रे" धासेंलि बाथ:किजां खँ तछ्याना: धाल - "स्वयादिसँ कोतवाल भाजु, सूर्द्य: बूबले घंघला न्ह्याना: म्हिता: जुइस:म्ह जिमि

छय्मचा छम्ह सित धयां । आ: साप नुग: मछिनावल । उकिं जि थथे ख्वयागु ।"

कोतवालं स्वम्ह बाथ:तय्गु सीकाभूया ल्वापुखँ थुइका: क्व:छिना: धाल - "छिपिं स्वम्हय् दकसिबे न्हापां बूम्ह बाथ: किजा हे खनेदत, उकिं वहे छिपिं स्वम्हय् दकसिबे थकालिम्ह जुल" थ्व खँ न्यनेमात्रं हे ख्वैच्वंम्ह बाथ:किजा मूसी ज्वना: लय्लय्तातां तिंतिंन्हुल । वया निम्ह दाजुपिं (गंदाजु व समादाजु) बाथ:किजां मूसी वांन्यागु वाताहां स्वयाच्वन । प्याखं क्वचाइ ।

थ्व प्याखनय् खँ सल धाय्वं नियमनं हाचा गाय्ज्यू, हाकुयात तुयू, तुयूयात हाकु नं यार्यूज्यू धैगु खँ चित्रण यानात:गु दु ।

३. महामूर्ख

न्हापा नापनापं छथाय् च्वनीपिं स्वम्ह बाथ:त स्वखे ला:वनी । विलासी जीवन हना: मतिनाया पुखूली लाल कयाच्वनी । याक:बाक: चा:हिला:च्वंपिं बाथ:त छन्हु संयोगवश हानं छथाय्तुं ध्वदुक नापलाइ । न्हापांला म्हमस्यू पहयाना छम्हेस्यां मेम्हेसित ध्याचू नका: खँल्हाइ । स्वपा:ख्वा: चूलाय्वं थ:थ:म्हेस्यां म्हसीकी। वहे इलय् अन जजमांतय्थाय् वनेत: व:म्ह ब्रम्हु थ्यंक:वइ । स्वम्ह बाथ:तय्सं ब्रम्हुयात भागियाना: आशीर्वाद फ्वन । ब्रम्हुनं स्वम्ह बाथ:तय्त पा:लाक आशीर्वाद बिया:धाल - "भाग्यमानी जुइमा :" ।

आ: थ्व "भाग्यमानी जुइमा:" धका: ब्रम्हुनं ब्यूगु आशीर्वाद जित: हे धा:गु ख:, मेपिन्त मखु धका: स्वम्ह बाथ:त हालाजुल । थ्व खँय् स्वम्हेसिया दथुइ ल्वापु नं जुल । लिपा थुमिसं ब्रम्हुयाके न्यन - "छं जिपिं स्वम्हय् सुयात भाग्यमानी जुइमा: धका: आशीर्वाद बियागु?" ब्रम्हुनं लिस: बिल, छिपिं स्वम्हय् महामूर्ख सु ख:? वयात धयागु ।" थुलि धया: ब्रम्हु थ:गु लँ लिनावन ।

आ: हानं महामूर्ख धयाम्ह जि हे ख:, व "भाग्यमानी जुइमा:" धका: ब्रम्हुनं आशीर्वाद ब्यूगु जित: हे ख: धका: स्वम्ह बाथ:तय् तसकं ल्वापु जुल । आखिर थुपि स्वम्हं द्वारिकानाथ श्रीकृष्णया द्वारय् न्याय इन्साफ फ्वंवन ।

द्वारिकानाथ श्री कृष्णजुं बाथ:तय्त न्याय इन्साफ बियाछ्व धका: कोतवालयात उजं बिल । अले कोतवालं बाथ:तय्त थथे न्ह्यस:तल - "का, छिमिसं थ:थ:पिन्त छु छु कारणं महामूर्ख जि हे ख: धयागु पूवंक खँ कनाहिं ।"

गंदाजुं - थम्हं निम्ह कला:पिं जवंखवं तया: द्यनाच्वनागु । छन्हु चान्हय् आकाभ्काकां न्ह्यलं चाल । वाथाक्क दना: वय्त स्वयाबले थ:गु निपा: ल्हा: निम्ह कला:या म्हं त्यलात:गुलिं दनेमफुत । वहे इलय् तिंप्वा:या मि कुतुंवया: मिखाय्

लाना: मिखा कां जुल । थुकथं निम्ह कला: तया: मिखा कां जूगु अनुभव कना: थ: महामूर्ख जुयागु खँ न्ह्यथन ।

समादाजुं - बांलाम्ह कला: मेपिन्सं मिखा तइ ब्वाकी धका: त:धंगु पिर जूगुलिं छन्हु जा थुइत मि का: वनाबले कला:यात मक: ज्वंका: लुकुंछिना: वयाच्वनागु इलय् मिमक: फातापुला छ्यं छगलं मिं पुना: घा: जुया: छ्यं ध्वगीकेमा:गु अनुभव कना: थ: महामूर्ख जुयागु खँ न्ह्यथन ।

बाथ:किजां - थ:म्ह प्वाथय् दुम्ह बांलाम्ह मिसा छम्ह कला: तया: । छन्हु चान्हय् कला:म्ह ह्वाँय्ह्वाँय् ख्वल । छाय् धका: न्यनाबले सी कंवल धाल । अथे करपिं सितं नं छ ख्वय्मा: ला ?धयां वं जि तसकं य:म्ह प्राण सित । उकिं जि मि मुसी (सती) वने धाल । कला:या प्वाथय् दुगुलि दयामाया वना: जि सती वने धका: हेय्का थ:सती वना । थुकथं ल्यव: सिना: कला: सती वने त्यंबलय् कला:या पलेसा थ: सती वना बियागु अनुभव कना:थ: महामूर्ख जुयागु खँ न्ह्यथन ।

कोतवालं स्वम्ह बाथ:तय्गु थी थी अनुभवया खँ व उकी दुनेच्वंगु बाखं न्यनेधुंका: थुगिगु त्वापु थथे क्व:छित - लोकय् निम्ह कला: त:पिं यक्वं दु, कां जुलं अजू चाय्मा:गु मदु ।

- लोकय् बांला:पिं मिसा कला: तयाजूपिं नं यक्वं दु, छ्यं ध्वगित धाय्वं अजू चाय्मा:गु मदु ।
- तर लोकय् कला:या ल्यव: सिना: कला:या पलेसा थ: सती वनीम्ह मिजं धा:सा दहे मदु । आतक न्यहे मंन्यनानि थौंतिनि न्यना । उकिं कला:या ल्यव: सिना: सती वनीम्ह बाथ:किजा हे महामूर्ख ख: ।

कोतवालया थुलि खँ जक न्यनेवं बाथ:किजा 'महामूर्ख' धयाम्ह जिहे सिद्ध जुल । ब्रम्हुनं 'भाग्यमानी जुइमा' धका: आशीर्वाद ब्यूगु जित: हे ख: धका: लय्लय्तातां तिंन्हुल ।

थ्व प्याखनय् थ: कला:या ल्यव: सिना: थ: सती वनीपिं महामूर्खत नं थ्व समाजय् दु धैगु क्यनात:गु दु ।

४. माक:सि मीगु

छम्हु चा:चा:हिलाजूपिं स्वम्ह बाथ:त (गंदाजु, समादाजु व बाथ:किजा) त्यानु चाय्का छथाय् थ्यंक:वइ । बाथ:किजां साप नय्पित्याकी । निम्ह दाजुपिसं चखुंचाक्व: लाना: वयात नकेभाय् याइ । अथे नं बाथ:किजा नय्पित्यात धका: हालाच्वनी । अले दाजुपिन्सं धेबा खाकेत माक:सि निग: (मांयागु दं वचाच्वंगु) वयात मीके छ्वइ ।

(अले धेबा खाइगु जुल धा:सा फयां फतले छग: जक मीगु धाइ) तर माक:सि म्यूवंम्ह बाथ: किजां थ: दाजुपिं मीगु ग्वसा:ग्वइ ।

बाथ:किजा - ए बन्जा: भाजु, जिं थन खूब ज्या याइपिं च्य:त मी धका: वयागु, न्याना काय् य:ला ?

बन्जा: - जित: उज्वपिं हे खूब ज्या याय् फुपिं च्य:त मालाच्वंगु, ग्व, छं च्य:त ?

बाथ:किजा भचा तापाक्क त्यानुलंका च्वंपिं निम्ह दाजुपिन्त पतिंचा सुया क्यन । बन्जा: च्य: न्याय्गुलि राजी जुल, अले छम्ह मीगुलाकि निम्ह मीगु धका: न्यन । बाथ:किजां इमिके हे न्यनास्वय् मानिका धका: छपतिं व निपतिं क्यना तसलं न्यस: छुत -

बाथ:किजा - एकों बेचे कि दोनो बेचे ?

निम्हबाथ: - (छग: जक मिया वा धैगु भावं) एकों एकों ।

बाथ:किजा - (निपतिंचा धस्वाका:) दोनों बेचे, दोनो बेचे ।

निम्हबाथ: - (निगलं मीमाल धैगु भावं) का, का दोनो सा दोनो हे का ।

थ्व खँल्हाबल्हा न्यने धुंका: बन्जा: भाजुया चित्त बुझय् जुल । वं निम्हं च्य:त न्यानाकाल । बाथ: किजा दांप्व: ज्वना: बिस्यूंवन । निम्ह च्य:त उजुं मवसेंलि, बन्जा: नं इमित स:तके छ्वत । बाथ:किजां बेइमान याना थ:पिन्त मिया थकूगु खँ सीवं, निम्हं बाथ:त (गंदाजु व समादाजु) तमं मिजुल ।

बन्जा: भाजुं न्हूपिं च्य:तयत धाल - आ: थौंनिसें जिं ब्वयागु न्ह्याथें जा:गु ज्या नं याय्मा:, म्हा: छता धाय्मज्यू । थ्व खँ न्यना: गंदाजु व समादाजु निम्हसिनं पा:लाक नवात - "ज्यू, पितिना छ्वय् दैमखु तर जिपिं थ: यतले छंथाय् च्य: जुया च्वनेगु ।"

अले छन्हु बन्जा: भाजुं गंदाजुयात छदाला वा बिया: धाल - "का कुति वाना वा हुँ ।" गंदाजु 'ज्यू दय्' धाल । वं धांक्रा छु, धाक्रा छु, धाधां कुति वात । लिपा वं बिचा:यात - बन्जा:भाजुं जित: कुति वाना वा धा:गु । अले वं कुति हे लिना: मफु मफु कुति पाछाया: छथाय् ध्वाम्पलां धाय्क कुति वांछ्वत । बन्जा: नं थ्व खँ सिवं, थुज्व:म्ह ग्वाज्य:म्ह च्य: छु याय्त धका: गंदाजुयात छेंनं पितिना छ्वत । गंदाजु च्य:ज्यां मुक्त जुया थ:गु लँ लिना वन ।

अले हानं छन्हु बन्जा: भाजुं समादाजुयात सुवा: याना जा थुइकेगु बिचा: यात । वं धाल - "का छंगु ज्या थौंनिसें जा थुइगु , मिच्याक: हुँ ।" समादाजुं "ज्यू दय् " धाल । तर मिप्वा: ज्वना: जा थूवंम्ह समादाजुं भुतुलिइ मि मच्याकुसे छेँय् मि तया

बिल । छैं ह्वाना ह्वाना छ्वय् त्यन । अले बन्जा: नं थुज्व:म्ह ग्वाज्य:म्ह च्य: छु याय्त धका: वयात नं छैं नं पितिनाछ्वत । अले समादाजु नं च्य: ज्यां मुक्त जुया: थ:गु लँ लिनावन । लिपा स्वम्हं बाथ:त नाप लाय्वं दागादुगु जुइक ल्वापु जुइ । प्याखं क्वचाइ । थ्व प्याखनय् धेबा दत धाय्व थ: दाजुकिजा नं मीपिं दु धैगु क्यनात:गु दु ।

५. सुकू तुलीगु

बाथ:किजा, समादाजु व गंदाजु दकलय् न्हापां छम्ह देशनायकजुया छैंय् बासं च्वनेत वयात पाजु नाला: वइ । स्वम्हसिनं नं पाजुम्ह खँ हे ल्हाय् मफय्क त्वाक्क तुक्क खँ ल्हाना: भिंचा नाय्का काय्त बाध्य याका: थ:गु छैंय् बास बिइकेबिइ ।

बाथ:त बास च्वंव:गु चान्हय् देशनायकया म्हगसय् यासिंबुँ लखं चुइकल धकाम्हंगुलि धन्दा पीर जुया: देशनायक सब्बु चान्हय् हे बुँ स्वय् धका: दना पिहां वनी । अबले देशनायक पिहां वंगु ह्व:ता: चूलाका देशनायकया कला: म्हेसिथाय् धनभाजु धा:म्ह छम्ह मनू ख्यालि च्वं वइ । धनभाजु व देशनायकया कला: मंगलीया चर्तिकला (राशलीला) बाथ:तय्सं खनी । बांमलागु दृष्य खंपि बाथ:तय्सं इमित न्यंके थें याना छपु ध्याचू म्ये हाली -

- कुने सु वल, कुने सु वल जि नं मसिया
धनभाजु ला पसला भाजुलां जिनं मसिया
कुइंक मिंक खापा खना दुहाँ भाय् मज्यूला

धनभाजु व मंगलीया ख्यालि ज्या क्वचाय् धुंका देशनायक बुलुहुँ थ:गु छैंय् थ्यंक वइ । अबलय् मंगलीया अथे याय् थथे याय् मदया: काचाकाचा धनभाजुयात सुकुलिइ तुला ध्याकुनय् धंकातइ (उकिं हे उगु प्याखंया नां सुकू तुलेगु धका: तल) कन्हय् खुन्हु द्य: तुयुया वय्वं बाथ:तय्सं देशनायकयाके बिदा कया वंबलय् लय् वनेत धनभाजु नापं दुगु सुकू नं ज्वनावनी । लिपा लँय् थ्यंका सुकू थुलिइ जिक्व् दाय्फक्व दाय् धुंका सुकू नं मिया थकी । उगु सुकू मिया: व:गु दामं भिन्द्य: पुजा याना लय् लय्ताया दक्व खँ देशनायकयात कना बी । देशनायकं थ: हे कला:या चर्तिकला खना: तंम्वया थ: कला:यात खवलं दाया छैं नं पितिना छ्वइ । प्याखं नं क्वचाइ ।

थुगु प्याखं नं खास याना भिंम्ह सोभाम्ह धेबा दया: नं बुद्धिमदुम्ह भा:तया उपरय् कला:म्ह मेम्ह मिजं थ: यज्जुनाप यानाच्वंगु मतिनाया संकेत क्यनात:गु खनेदु । अभ प्याखं हे स्वल धा:सा मिस्तय्गु चरित्रयात बांलाक म्हसीके थाकू धैगु क्यनात:गु दु ।

६. खुसि छिकीगु

निम्ह मिसात (छम्ह बुरिम्ह मांम्ह, छम्ह ल्यासेम्ह म्ह्याय्म्ह । खुसि छी मफया: अनसं खुसि सिथय् च्वना भुग्लुं च्वनाच्वनी । थुगुहे इलय् दाजुपिं मिया: त:मि जुम्ह बाथ:किजा अन तुप्लुक्क थ्यंक:वइ ।

बाथ: किजा - य: ध्वंमा, छिपि निम्ह मां व म्ह्याय् थें च्वं ख:ला ?

- ख:भाजु ।

बाथ:किजा - छाय्, छु जुल ? साप धन्दा कयाच्वं थें च्वं छिपिं ?

बुरि - छु याय् भाजु, न्हाच: वयाबले थथे खुसिबा: मव:नि, खुसि छिनावया । आ: जुलं खुसिबा: वया: खुसि त:जा: जुल । छेँय् लिहाँवनेत खुसि छी मफया धन्दा जुयाच्वन ।

बाथ:किजा - य: ध्वंमा, ग्याय्मा:सां धन्दा काय्म्वा: । जि द हे दुनि । जिं खुसि छिकाबी छिमित, मज्यूला ?

बुरि - भाजु, छि जय जुइमा, छिगु नां छु थें ?

बाथ:किजा - जिगु नां 'जिचा' का ।

बुरि - का जिचा, जिपिं ज्याखँय् वयापिं । जिमिके दांप्व: छप्व: दु । थ्व दांप्व: तनी धका: जिपिं साप ग्या: ।

बाथ:किजा - थुरथुर खा:सां ग्याय्म्वा: । प्व: जक्क तंके जी ला ?

बुरि - मतंसा ला ज्यू ।

बाथ:किजा - आम दांप्व: मैंचित ज्वंकी । छ स्वया: व बल्ला:ख्वा: व: । छं दांप्व: ज्वनीबले खुसी कुतुंवंसा छु याय् ?

बुरि - जिचा छं धा:गु धात्थें ख: ।

बाथ:किजा - का आ: न्हापां मैंचित नि खुसि छिका: पारी तयावय्, अले हानं छन्त का:वय् का मज्यूला ?

बुरि - जित: याकन का:वा सा ।

बाथ:किजा - दय् दय् ,याकनं वय् ।

अले मांम्हं म्ह्याय्यात दांप्व: ज्वंकल । बाथ:किजां बुरिया ल्यासेम्ह म्ह्याय्यात मफु मफु लुकुंछिना खुसि छिकल । खुसिपारी थ्यनेवं हानं थथे खँ जुल -

बाथ:किजा - का मैं, भी खुसि पारी थ्यन ।

ल्यासे - आ:छं जिमि मांयात याकन् कया हिं ।

बाथ:किजा - छिमि मांयात मेम्ह मनू नं हइका मैं आ:भी थ:गु लँय् वने ।

"य:मां, य:मां" धका: हालाच्वंम्ह ल्यासेयात बाथ:किजां लिफ: हे मस्वसे बिसिके यंकी ।

उखें जिचां थ:त नं का:वइ धका: पियाच्वंम्ह बुरि जिचा आ:तकं छाय् मव:गु जुइ धका: हाला ह्वाँयह्वाँय् ख्वयाच्वनी । थ्व हे इलय् गंदाजु व समादाजु अन थ्यंक: वइ, छाति दाया:दाया: ख्वयाच्वंगुलि छु जुल छन्त धका: न्यनेवं बुरिं " जिमि म्ह्याय् जिचां यंकल" धाइ । निम्हेसिनं अ:खतं बुरियात ब्व:बी - "जिचां मयंकुसा सुनां यंकी ले छिमि म्ह्याय् ? " प्याखं थन हे क्वचाइ ।

७. छं धालं ख:

छक: कातिदबुली पिहाँवइपिं स्वम्ह बाथ:तय्सं छता खँय् बाजि तल । थुकी छम्हेसिनं मेम्हसिके छुं खँ न्यनीबले - "थ्व ला जिं मस्यू, थ्व ला खइमखु" धाल कि थथे धाइम्हेसित च्य: याय्गु धैगु कबूल त:गु जुल ।

अले खँल्हाबल्हाया भ्वलय् समादाजुं थथे खँ छुत - "जिमिथाय् बुइँ अजूचाय्मा:कथं पाछैमा छमा बुयावल । व पाछैमाया ह: तह: जुजुं जुजुं पाछैमां ख्वपदेय् हे त्वपुल "का धा:सा पासापिं, थ्व खँ खइ लाकि मखइ ?

थ्व खँ न्यना: गंदाजु व बाथ:किजां पा:लाक लिस: बिल - "छं धाल खइ" ।

आ: गंदाजुया पा:वल । वं नं खँ छुत - जिमिथाय् येँ देशय् सिंगुँइच्वंम्ह भगवानद्य:या गजूनिसें जनबाहाद्य:या गजूथ्यंक छस्वा याना: माकचां जा:प्यना: तँ दय्कल, उकी सल ब्वाकल हँ, थ्व खँ खइ लाकि मखइ पासापिं ? "थ्व खँ न्यना धुंका: समादाजु व बाथ:किजां पा:लाक लिस: बिल - " छं धाल खइ " ।

आ: पा: वल बाथ:किजाया वं नं खूब अजमाय्स याना: नवात - "अहो जित: छता खँ पुलां खँ लुमनावल, व छु धा:सांनि न्हापान्हापा जिपिं साहुमहाजनत । जिं छक: निम्ह च्य:त नापं ब्वना: असामितय्थाय् धेबा म्ह वनागु । चोभा:या न्हसिकापय् थ्यंवले अन छग: तग्व:गु लगला सयाच्वंगु खना । व लगलाय् दुने च्वना: अप्सरात म्ये हालाच्वंगु । उबलेलाक हे अन छम्ह त:धिक:म्ह न्या थ्यंक:वल । व न्यां व तग्व:गु लगला नुनाछ्वत । हानं उबलेलाक हे अन ब्वह छम्ह जूवल । व ब्वहलं व न्यायात कथुइ हे मथाक नुनाछ्वत । हानं उबलेलाक हे अन तसकं ग्व:फय् वल । व न्यां नूम्ह ब्वहया गन वने गन वने जुल । अले ग्व:फसं पुइकी धका: मेथाय् गनं वने मफया: जिगु तज्या:गु ग्वालीच्वंगु प्वालय् सुत्त दुहांवन । उगु इलय् जित: ला छु याय् गथे याय् जुल । जिनाप ल्यू ल्यू ब्वनाहयापिं निम्ह च्य:त नं ग्व:फसं पुइका अन व थन वं जुया: बेपत्ता जुल । भाग्यं थौं इपिं निम्ह च्य:त जिगु हे न्ह्य:ने खने

दय्का च्वंवल । थ्व खँ खइ लाकि मखइ, धा:सा पासापिं" ।

बाथ: किजाया थ्व खँ न्यना: समादाजु व गंदाजुं बिचा:यात - "मखु धाय् अथे हें च्य: जुइमा:गु जुल" उकिं इमिसं नं पा:लाक नवात - "छं धालं खइ ।"

थुलि खँ जुसेंलिं बाथ:किजां समादाजु व गंदाजु निम्हं बाथ:तयृत छिपिं निम्हं जिमि हे च्य: खनीका धका: नापं ब्वनायंकल । प्याखं क्वचाइ ।

थुकथं लोक पक्षय् बाथ:प्याखंया माध्यमं ऐतिहासिक कालय् हे थन मनूतय्गु चरित्र स्यनाच्वंगु, दृष्टि बांमला:गु इत्यादि मनूतय्के दुगु बामला:गु, मभिगुं चरित्रयात यथार्थ चित्रण यानत्त:गु दु (जोशी, ११०८, ४-१४) ।

कातिप्याखं च्यान्हुयंक क्यनीगुलिं स्वन्हुतक लोकपक्षकथं बाथ:प्याखं क्यनी सा प्यन्हु दुखुन्हुनिसें शास्त्रीयपक्षकथं थीथी द्य: प्याखं न्ह्य:ब्वइ । न्हिन्ही प्याखं शुरुइ कृष्णगण प्याखं हुइकी । गाछि ब्वया: द्य: ल्हाय्मा: । अनंलि प्याख हुइ । कातिप्याखंया प्यन्हुखुन्हु युद्धकला प्याखं न्ह्य:ब्वइ । युद्धकला धका: युद्ध झलक न्ह्य:ब्वइ ।

न्यान्हुखुन्हु देवी प्याखं हुइकी । थ्व प्याखनय् कृष्णगण, पोडेप्याखं, द्य:लाप्याखं, कवंचा ख्या:प्याखं लिपा देवीप्याखंया रुपय् भैरव, कुमारी व महालक्ष्मीप्याखं हुइ ।

खुन्हुखुन्हु जलशयन प्याखं हुइकी । थ्व प्याखनय् लक्ष्मी, ब्रह्मा, मधुकैटभ् दैत्य व महामायाया प्याखं हुइकी । थ्व प्याखं न्ह्याबलें हरिवोधिनी एकादशी (त:धं एकादशी) खुन्हु हुइकीगु याइ ।

न्हय्न्हुखुन्हु वराह अवतारप्याखं (वराह लीला) हुइकी । गुम्हनिसें झिम्ह प्याखंम्व: विष्णु व इन्द्रगणया रुपय् प्याखं हुइ । थ्व प्याखनय् वराहदेव लाय्कूया मू ध्वाखां पूजा फया: कात्तिदबूली प्रवेश जुइवं दैत्यराज हिरण्याक्ष नाप द्वन्दयुद्ध याना दैत्य स्याइ । तमं मि जुयाच्वंम्ह वराहदेवया तं क्वलाकेत प्याखं सिधय्के न्ह्य: अप्सरा प्याखं हुइकी ।

कात्तिप्याखं सिधैखुन्हु अर्थात् कछलागा त्रयोदशी खुन्हु नरसिंह पिथना हिरण्यकशिपु दैत्ययात क्वथली । थुखुन्हु दैत्य जुइम्हेस्या थ:थिति दक्वसित भ्वय् नका: थ:म्हं नं भ्वय् नया: सगं कया: वइ । अथे हे नरसिंह यलया लाय्कूया मूध्वखा पूजा फया दबूली वया: प्याखं हूवइ । थथे दैत्य व नरसिंह पिदनीबले नरसिंह व दैत्य जुइम्हेसिया छेँय् क्वथाय् पाल्चा च्याका: पा:च्वनेमा: धाइ । नरसिंह जुइम्हेसिथाय् पा:च्वनीम्ह न्ह्याम्ह च्वंसांज्यू सा दैत्य जुइम्हेसिथाय् कला:म्ह पा: च्वनेमा: धाइ । क्वथाय् च्याका त:गु पाल्चाया मत सी धका:, फय् मवय्क भ्या: खापा तिना च्वनी

थथे च्वने:बलय् मत लाबाक्क सन धायूवं नरसिंह पिहाँ वल धैगु सी, नरसिंह नं दैत्ययात थीथे थीथे च्वनीबलय् मत सीथे सीथे च्वनी, दैत्ययात ज्वनी बलय् मत फ्वाक सीसा, नरसिंहयाथाय् च्वंगु पाल्चाया मत दनदन च्याइ । थुथे मत स्वया दैत्य क्वथल धैगु क्वथाय् पाल्चाय् मतपा: च्वंपिसं सिकी । अथे हे तुं नरसिंह प्याखं ल्हुया च्वंतले लाय्कूया तलेजुइ गोप्य पूजा जुया च्वनी ।

नरसिंहया किच: लायूवं दैत्य मुर्च्छा कइ धका: न्याप्वा: चिलाख दना दन जुइक मत च्याकी "न्हापा थुगु मत च्यागु ख्वप देश नं खनेदु"थथे दिगु मत च्यागु स्वया ख्वपदेशय् च्वंपिसं नरसिंहं दैत्य क्वथल धैगु सीकि "नरसिंह प्याखं ल्हु ल्हु दैत्ययात ज्वनी" दैत्ययात ज्वनेवं व मुर्च्छाकइ, प्वाथय् दुने स्वचाकात:गु कपाय्या आरपति लिकाना क्वखाइ । मुर्च्छा कम्ह दैत्ययात तुयूगु कापतं फाय्का पुंबहा: छैंय् यंका: काप: उला धलिं फांगा याना थ्यना छ्यं फुसय् सुकुन्दा च्याका, दैत्य ख्वाउँइ धका: पाल्हातय् चिकं थाना दैत्ययात पालीतलय् उसि उसि यानाच्वनी ।

नरसिंहया तं क्वलाइ मखु, प्रल्हादयात फेना नरसिंहयात स्वचाक हुला तलेजुया पुजारी नरसिंहयात द्य: पुज्याइ, प्रल्हाद्यात नं पुज्याके बी । पुजारी दैत्ययात म्वाकेत वनी । दैत्यया गुथ्यातय्सं मंग:हिति (मणिधारा) कया हयात:गु नील: भारेयाना दैत्यया वा धिना नील: त्वंकी होश मवतले थथेयाना च्वनी । होस वयूवं वैत ख्यें संग बिया छैंय् यंकी ।

नरसिंह या तं क्वमलागुलि अप्सरा प्याखं पिदना हुली अन्तय् आरती याना प्याखं क्वचाइ । काती प्याखंय्रा दकले मू प्याखं धैगु हे नरसिंह अवतार (नरसिंह लीला) ख: । थुखुन्हु दैत्य क्वथ:गु स्वयूत म्व:म्व: मनूत दबू व देग: छचाखेर्र मुना च्वनी । जुजु सिद्धी नरसिंह मल्ल न्हापा थ:हे नरसिंह जुया प्याखं ल्हुइ धाइ । थुखे अप्सरात प्याखं ल्हुइ विस्तारं नरसिंहया तं क्वलाइ, प्याखं नं क्वचाइ, दच्छिया निर्तिं काति प्याखं नं सिधइ ।

थ्व प्याखनय् खिं, धा:, ज्व: नगरा, मृदङ्ग, दमोखिं, भुस्या:, भ्याली, ता, प्वंगा, म्वाय्ली आदि थाइ । न्हिन्ही थी थी प्याखं ल्हइकी गुलि म्ये, ताल संगीतया लय् नं पाइ । काति प्याखं हुइकेगु स्वन्हु प्यन्हु न्ह्य: फुक्क प्याखंम्व:तय्सं सौगलय् नासद्य: पुज्याना उपासना याय्मा: अथेहे तुं प्याखंम्व:त नियमय् नं च्वनेमा: । नरसिंह जुइम्हेस्यां पुरश्चरण याय्मा: । गुथ्या:तयूत भ्वय् नं नकेमा: ।

प्रत्येक प्याखं स्वघौनिसें न्याघौ तक न्ह्याइ । थ्व प्याखनय् दबूया प्यखें चिलाग: मत च्याकी । प्याखं न्हिन्ही कृष्णगण नृत्य शुरू याना: प्याखं न्ह्याइ, लिसें प्रत्येक

प्याखनय् गाछि केना द्यः ल्हाइ ।

थ्व प्याखं यलया थीथी जातितय्सं प्रतिनिधित्व यानाच्वंगु दु । इपि थथे खनेदु - राजोपाध्याय, वज्राचार्य, स्यस्यः, पुं, बरे, ज्यापु, खुसः, व्यञ्जनकार, शिल्पकार, तवः, त्यपे, थकू, जोगी आदिपिं प्याखं सुथां लाकेत जातिय धार्मिक व साम्प्रदायिकतायात हाकुतिना फुक्कं छथाय् च्वना ग्वहाली यानाच्वंगु दु ।

मल्लकालीन मौलिकतायात न्ह्यब्वइगु कात्तिप्याखं व्यवस्थित रुपं न्ह्याकेत ने.सं.११०१ (वि. सं. २०३८) सालय् **कार्तिक नाच प्रवन्ध समिति** निस्वंसानिसें मौलिकताय् छुं म्हो मजूगु बरु थ्व प्याखं दँय्दसं स्वकुमितय्गु ल्याः अप्वःया वनाच्वंगु खँ ने.सं. १०६५ (वि.सं. २००२) सालनिसें थौंतक बाथःप्याखंनय् म्हिताच्वनादीम्ह भाजु हरिमान श्रेष्ठं थुथाय् प्याखनय् म्हितेगु जक मखु, कात्ति प्याखंया निर्देशन व व्यवस्थापन समेंत याना नं प्याखंयात माःगु आर्थिक व्यवस्थातकं थःहे ब्वाँय् जुयाः मुंकाः यानाच्वनागु खँ कनादी । वय्कःया धापूकथं दँय्दसं पुरातत्त्व विभागं ३१ द्वः अनुदान बियावयाच्वंगु दुसा, यल उद्योग वाणिज्य संघं नं आर्थिक गुहालि यानाच्वंगु दु । ने.सं. ११०९ (वि.सं.२०४६) सालनिसें यल नगरपालिकां झिद्वः दां अनुदान बियावयाच्वंगुलिं ने.सं. १११८ (वि.सं.२०५५) सालय् यलया मेयर बुद्धिराज वज्राचार्य प्याखं सुथां लाकः न्ह्याकेत छगूलाखया अक्षय कोष तयाब्यूगु खँ कनादीगु दु । (विवश, ज्ञानेन्द्र - २०५५ कार्तिक २१)

थुकथं मल्लकालीन मौलिकतायात ज्वनाः न्ह्यज्यानाच्वंगु, यलया नां जाःम्ह मल्लजुजु सिद्धिनरसिंह, काय् श्रीनिवाश मल्ल व छय् योगनरेन्द्र (गयो जुजु) मल्ल स्वम्हं उतिकं जानाः दय्कातःगु थ्व कातिप्याखं छगू बिस्कंगु प्याखं थौंतक नं दँय्दसं कछलाथ्व षष्ठीनिसें त्रयोदशी तक क्यनाः वयाच्वंगु दु । तर दुखया खँ थ्व प्याखंया छुं आयश्रोत मदुसांतबि थ्व प्याखं न्ह्यानाच्वंगु दु ।

ल्यिधंसा

जोशी, सत्यमोहन	१११०	*कात्तिप्याखं बाथ:प्याखनय्* (लोक नाटक) *न्हिलि ख्यालि ध्याचुयागु पह:,* । **नेपालभाषा व थ्वया साहित्य विभागीय गोष्ठी** । यें: लाकौल पिथना,पौ ४-१४
शाक्य, विक्रम	१११९	*कात्तिप्याखंया यलय्बाथ:,* **सन्ध्याटाइम्स,** दँ ५,ल्या: ५ ।
विवश, ज्ञानेन्द्र	१११८	*मल्लकालीन नृत्यनाटिका कात्तिक नाच,* **कान्तिपुर** दैनिक, शनिवार २१ कात्तिक २०५५ ।
प्रद्युम्न पात्रवंश रावत		म्व:मदु गल्ली, यल, ४० दँ ।
कार्तिक नाच प्रवन्ध समिति	२०३८	